

SALLAY MIKLÓS – SZIGEL GÁBOR

ELVEK ÉS GYAKORLAT: A MAGYAR BANKRENDSZER VÁLASZA AZ ÚJ TŐKEEGYEZMÉNY KIHÍVÁSAINA

A cikk egy kvalitatív felmérés eredményeit mutatja be, amelyben a szerzők azt vizsgálták, hogyan készülnek a hazai pénzüzetek a Bazel II néven elhíresült Új Tőkeegyezményre. A felmérés alapjául egy interjúorozat szolgált, amelyet 2004 februárja és márciusa között rögzítettünk, és amelynek során 12 hazai hitelintézet Bazel II projektjeiben dolgozó egy-egy munkatársát kérdeztük meg. Az interjúk során elsősorban két kérdéskört vizsgáltunk: egyrészt, hogy a gyakorlatban milyen módon és keretek között zajlik a bankokban a Bazel II-re való felkészülés, illetve milyen operatív és elméleti problémák merülnek fel ennek kapcsán, másrészt, hogy mit várnak a bankok az új szabályozás bevezetésétől működésükre, az ágazatban folyó versenyre vonatkozólag. A banki interjúkból két dolog derült ki egyértelműen: egyrészt Bazel II az egyes bankok kockázatkezelésének belső működésében komoly változásokat és szemléletváltást hoz ugyan, ebből azonban a külvilág keveset érzékel majd, a bankok üzletpolitikájára, és piaci pozíciójára csupán az új szabályozás önmagában nem lesz érdemi befolyással. Másrészt a hazai hitelintézetek felkészülését számos probléma nehezíti: ezek egy része csupán technikai (informatikai) jellegű, így ezek nem okoznak igazi nehézségeket, más részük azonban koncepcionális, és főként abból fakad, hogy a nagy, nemzetközi bankházak paramétereire szabott Bazel II követelményeinek való megfelelés a kis magyar bankszektorban bizony nem egyszerű feladat.

A Bazel II néven emlegetett Új Tőkeegyezmény – amely úgy tűnik, idén nyáron végre elnyerte végleges formáját – alaposan megmozgatta a pénzügyi világ-

hoz tartozó akadémiai szférát.¹ Tanulmányok, vitacikkek születtek az új tőkefügghények alakjával, a szabályozás belső elmentmondásaival, várható pozitív vagy ne-

1 Cikkünk során nem teszünk különbséget a Bázeli Tőkeajánlások és az annak alapján készült és jogszabályi szempontból sokkal fontosabb új európai

tőkedirektíva (pontosabban direktívamódosítás) között, hanem következetesen a Bazel II elnevezést fogjuk használni mindkettőre.

gatív hatásaival kapcsolatban. E cikk szerzőit azonban Bazel II elsősorban nem mint elméleti konstrukció érdekelte, mi sokkal inkább a gyakorlat oldaláról kívántuk megfogni az Új Tőkeegyezményt. Arra voltunk kíváncsiak, hogy ha már megszületett ez a szabályozási monstrum, akkor mihez is fognak kezdeni vele annak elszenvedői: a hitelintézetek.

Ennek érdekében felkerestük 12 hazai bank Bazel II-vel foglalkozó munkatársait.² Választásunk elsősorban a nagyobb bankokra esett, mivel ezek esetében volt valószínűsíthető, hogy Bazel II fejlett módszerei mellett döntenek majd. (Ezt a feltételezésünket egyébként a PSZÁF 2004 áprilisában publikált teljeskörű banki felmérése vissza is igazolta.) Felmérésünk során egy-másfél órás interjúkat készítettünk a kiválasztott bankok Bazel II projektjeiben részt vevő egy-egy munkatársával, kivétel nélkül kockázatkezelőkkel. Az interjúkat 2004 februárjában és márciusában – tehát még a végleges európai tőkeiregyleti megjelenése előtt – rögzítettük, így azok a bankok felkészültségének ekkori fázisát tükrözik. Kutatásunk abból a szempontból mindenképpen szubjektívnek minősíthető, hogy interjúalanyaink személyes benyomásait is tükrözi.

Az interjúk során két kérdéskört vizsgáltunk. Egyrészt azt, hogy hol is tartanak a magyar hitelintézetek az új szabályozásra való felkészülésben, vagyis milyen

módszereket fognak választani, hogyan zajlik a felkészülés operatív menete, illetve ennek során mely problémák okozzák számukra a főbb nehézségeket. Másrészt arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen hatást várnak a hitelintézetek munkatársai az új szabályozástól bankjuk üzletpolitikájára, az ágazatban folyó versenyre vonatkozólag.

I. HELYZETKÉP A BANKRENDSZER FELKÉSZÜLTÉGÉRŐL

Általánosságban elmondható, hogy bár az egyes bankok felkészültségében jelentős eltérések mutatkoztak, a magyar bank-szektor – részben a külföldi tulajdonosok ösztönzésére is – alapvetően komolyan veszi a felkészülést. Az is igaz azonban, hogy Bazel II implementálásához jelentős szemléletváltásra és átalakításokra lesz szükség a legtöbb hitelintézet kockázatkezelésében. E változások iránt azonban a bankok nagy része elkötelezettnek mutatkozik, és Bazel II-ben nem csupán kihívást, hanem esélyt – a kockázathoz való tudatosabb viszonyulás esélyét – is látja.

A legtöbb bankról elmondható, hogy átlagosan 2002 közepe-vége óta foglalkozik közvetlenül Bazel II-vel. Külön ezzel a feladattal megbízott projekt-teameket a tavalyi év közepétől állítottak fel, ezekben körülbelül 3–10 munkatárs vett részt a bank különböző területeiről, a többség általában a kockázatkezeléstől, de érintett területek még természetesen az informatika és a controlling is. A felkészülésben részt vevő munkatársak többnyire egyéb feladataik ellátása mellett foglalkoztak az

² Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani a Budapest Bank, a CIB, a Citibank, az Erste Bank, a HVB, az ING, a K&H, az MKB, az OTP, a Postabank, a Raiffeisen Bank és a Volksbank kockázatkezelési munkatársainak, valamint Király Júliának, akitől meghatározó segítséget kaptunk az interjúk előkészítésében.

új tőkeszabályozással, vagyis a bankok általában nem jelöltek ki csak külön erre a feladatra embereket. A felkészülés menétét nagyban meghatározta, hogy az adott hitelintézet milyen alapokkal, vagyis milyen aktuális kockázatkezelési módszerekkel rendelkezett korábban. Itt meglehetősen nagyok voltak a különbségek az egyes bankok között.

1. Az alapok: kockázatkezelés és szemlélet Bázeli II előtt

Ahogy több interjúalanyunk is hangsúlyozta, Bázeli II tulajdonképpen nem más, mint egy tudatos és tudományosan – elsősorban is statisztikailag – jobban megalapozott kockázatkezelési szemléletnek a szabályozói gyakorlatba való átültetése. Így az új szabályozás nem jelent majd nagy változást azon bankok számára, amelyek ezt a fajta szemléletet már korábban is elsajátították, és adóminősítési, kockázatszámítási, esetleg árazási módszereiket matematikai-statisztikai alapokra helyezték.

Ehhez mindenképp két dologra volt egy banknak szüksége: elegendő mennyiségű adatra, amelyekre már megbízható statisztikai-előrejelző modelleket lehetett építeni, illetve megfelelő minőségű adattárolási rendszerekre, amelyek a modellezést technikailag is lehetővé tették. A magyar bankoknál itt eleve problémás volt az adatmennyiség, hiszen az eszközportfóliók sok esetben kicsik és alacsony ügyfélszámúak. Valószínűleg részben ezzel is indokolható, hogy a hazai hitelintézetek többségénél némileg az adatkezelést is el-

hanyagolták: a kitettségekre vonatkozó információk nyilvántartása gyakran hiányos és megbízhatatlan volt, így ezekre a technikai akadályok miatt sem lehetett volna modelleket építeni. Ennek megfelelően az adóminősítés a legtöbb helyen ún. szakértői modellek alapján történt,³ a bank kockázatainak fedezetéhez szükséges belső tőkekövetelményt nem számították, illetve az adós kockázata és a kamatárak között is csak lazább, becslésen alapuló kapcsolat érvényesült. A lakossági portfólióknál már valamelyest jobb volt a helyzet, itt több banknál jellemző volt a jól strukturált adatgyűjtés és a különböző statisztikák számítása, illetve a veszteségadatok visszamérése – nyilván azért, mert a nagyobb ügyfélszámnak köszönhetően ez itt volt kifizetődő.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a magyar bankok „rosszul” vagy kockázatérzetlenül működtek volna. Sőt, volt olyan hitelintézet, amelynél arról számoltak be, hogy az anyabanktól átvett, anyabanki adatbázisokon fejlesztett statisztikai modellek alapvetően ugyanúgy sorolták be minősítési kategóriákba az egyes vállalati adósokat, mint a korábban alkalmazott szakértői modellek, vagyis nem tudták az ügyfeleket kockázati szempontból jobban megkülönböztetni.

Így akár fel is merülhet a kérdés: miért van egyáltalán szükség fejlettebb statisztikai módszerek alkalmazására ott is, ahol

3 A szakértői modell azt jelenti, hogy az ügyfélminősítés során figyelembe veszik ugyan az ügyfél bizonyos demográfiai és egyéb jellemzőit, az egyes mutatókat azonban csak szakértői becslések alapján súlyozzák. Az ilyen rendszerekben így nem garantált, hogy az adott mutató ténylegesen bír előrejelző erővel, avagy sem.

a hazai bankok ennek eddig nem érezték szükségét (nem-lakossági portfóliók), ha a kevésbé tudományos eljárások is jól – vagy legalábbis kielégítően – működnek. Egyik interjúalanyunk ezt a következőképpen fogalmazta meg: „ha egy hajó eltalál a kikötőbe egy nagyjából megbízható, bár esetleg nem 100%-os pontosságú, hagyományos iránytűvel, akkor kétséges, hogy érdemes-e felszerelni ugyanezt a hajót a legmodernebb műholdas navigációs rendszerrel, ami sokkal drágább, bonyolultabb és ugyanúgy elromolhat bármikor”. Ha ez talán egy kicsit túlzó álláspont is, itt mindenképpen megfogalmazhatjuk azt az egyébként széles körben elterjedt kritikát, hogy a bázeli követelményrendszert a minden eszközkategóriában jelentős ügylétszámmal rendelkező nemzetközi nagybankok paramétereire alkották meg, így a kis országok kis bankjainál a rendszer működésének alapfeltételei (nagy, jól diverzifikált portfóliók) nem minden esetben állnak fenn.

Mindazonáltal ez a fajta szkepticizmus nem volt többségi vélemény a magyar bankoknál, és inkább úgy tűnt, a megkérdezett kockázatkezelők valóban hisznek abban, hogy Bazel II után – adattárolási rendszereik fejlesztésével – képesek lesznek jobban kezelni és nyilvántartani kockázataikat.

A jelenlegi rendszereiket tekintve akadnak azért olyan bankok, amelyek jó alapot indíthatták a felkészülést. Az egyik ilyen hitelintézet tulajdonosától még 2000-ben kapott egy komplett kockázatkezelési rendszert, amely azóta számos fejlesztéssel ment keresztül, és mostanra már a teljes hitelezési folyamatot lefedi.

A rendszer része egy központi adattárház, amelyben az adósok, biztosítékok fontos adatai – a hitelezési életciklus teljes szakaszán – naprakészen és historikusan is elérhetők. Ez az adatbázis megfelelő technikai háttérrel szolgáltat statisztikai mérések végrehajtására és ellenőrzésére is. A rendszer egyik „lelkét” képező ügyfélminősítési modellt azonban nem a hazai, hanem a KMV adatsorain fejlesztették ki (noha ezt adaptálták a bank statisztikusai a magyarországi viszonyoknak megfelelően, és így végrehajtottak rajta néhány változtatást is). Ez a modell természetesen elő tud állítani PD-adatokat is, bár itt – az alacsony ügyfélszám miatt – a bank számára egyelőre még problémát okoz az eredmények validálása.

Egy másik banknál szintén az anyabanki fejlesztésű statisztikai modelleket és adat-nyilvántartási rendszert alkalmazzák ügyfélminősítésre és a várható veszteségek számszerűsítésére, ezeket az eredményeket pedig RAROC-modellek alapján felhasználják az árazásban, limitek megállapításában, illetve a teljesítményértékelésben is. A várható veszteségbe – szintén anyabanki modell alapján – a működési kockázatokat is bekapcsolják, ami egyedülálló a magyar bankok jelenlegi gyakorlatában, sőt az üzleti ciklusok hatásainak kiegyenlítésére is képeznek tőkét.

Volt olyan bank is, amelyet tulajdonosa szintén ellátott a megfelelő kockázatkezelési modellel (egy CreditRisk+ modellről volt szó), ezt azonban nem támogatta inputoldalról a megfelelő adat-nyilvántartási rendszer, így valójában nem tudták kihasználni a benne rejlő lehetőségeket. Egy másik banknál az adattárház minősé-

ge és megbízhatósága megfelelő volt ugyan, de sok esetben nem építettek rá statisztikai modelleket, mivel Bázeli II megjelenéséig a bank nem látta ennek szükségességét.

2. Módszerválasztások

Az általunk megkérdezett 12 bankból egy még nem határozott arról, hogy a hitelkockázatoknál milyen módszerrel kíván indítani, egy továbbinál bizonytalan, hogy 2007-től már rögtön belső minősítési módszert tud használni, a többiek azonban valamennyien IRB-vel szándékoznak kezdeni.⁴

Egy bank jelezte, hogy fejlett IRB-t szeretne használni, további kettő pedig valószínűsítette, hogy 2008–09-ben tér át a fejlett módszerre. Szinte minden banknál lesznek azonban olyan portfóliószegmensek, amelyekre elhanyagolható méretűk vagy alacsony ügyfélszámuk miatt a sztenderd módszert fogják választani. Így például valamennyi bank azt jelezte előre, hogy a speciális hitelekre a felügyeleti sztenderd súlyozást (*supervisory slotting*) alkalmazza, de ide tartozhatnak majd a más bankokkal vagy szuverénekkal szembeni követelések is, ahol a hitelintézetek várhatóan a külső hitelminősítők hitelbesorolásait képezik majd le.

A biztosítékok esetében az IRB alapmódszernél a bankok csak a komplex módszert választhatják: itt 2 bank jelezte,

hogy ehhez saját maguk fogják becsülni a kiigazító haircutokat, 5 hitelintézet marad a felügyeleti haircutoknál, a többiek esetében pedig erről még nem született végleges döntés.

A működési kockázat is vegyes képet mutatott: 4 bank állította biztosan, hogy az AMA módszer szerint kívánja majd számítani tőkekövetelményét, további 3 bank a sztenderd módszerek valamelyike mellett tette le a voksát, volt egy bank, amely egyelőre az alapmutató-rendszerre készül, 4 bank pedig még nem döntötte el véglegesen, hogy melyik módszert fogja alkalmazni.

3. A felkészülés kezdete és keretei

Nehéz összehasonlítani az egyes bankok felkészülésének formai kereteit: noha Bázeli II projektet majdnem minden bankban indítottak, ezek feladatai és működési menete egészen eltérő volt. Volt ahol már azt is projektnek nevezték, hogy néhány munkatárs összehasonlította a bank belső szabályzatait a bázeli dokumentumokkal, máshol a projekt már csak a konkrét feladatokat (adatbázis-fejlesztés, modellezés) foglalta magában. Volt olyan bank is, ahol a projektnek még nyitó meetingje sem volt, a felkészülés azonban mégis folyt olyan fejlesztések keretében, amelyeket a bank „ügyis” el akart végezni. Így értelmetlen lenne összehasonlítani a egymással Bázeli II projektek felállításának időpontjait (ilyesmire a legtöbb banknál egyébként talány vagy az idén került/kerül sor).

Ugyancsak nehéz összevetni a bázeli felkészülésben részt vevők számát: a leg-

4 Mindez azt is jelenti, hogy felmérésünkkel le tudtuk fedni azon bankok túlnyomó többségét, akik a 2004. áprilisi PSZÁF felmérés szerint a hitelkockázatokra a belső minősítési módszert választották. PSZÁF [2004].

több bankban kimondottan Bazel II-vel foglalkozó munkatársakat nem jelöltek ki, ehelyett a projektben részt vevők egyéb feladataik ellátása mellett foglalkoztak – különböző intenzitással – a témával. Így viszont csupán a résztvevők száma alapján végzett összehasonlítás torz eredményekre vezetne: ezt mutatja, hogy a felkészülésben valamilyen formában közreműködők létszámára a bankok 3-4 főtől egészen 50 főig terjedő szóródásban adtak válaszokat.

A felkészülés költségeire bankonként teljesen eltérő összegeket kaptunk: a legalacsonyabb becslés 100 millió forintot, a legmagasabb egymilliárd forintos nagyságrendet adott meg a teljes Bazel II projektre. Természetesen a költségek túlnyomó részét az informatikai fejlesztések okozzák.

4. Az anyabankok szerepe a felkészülésben

Mivel a magyarországi bankok – az OTP-t leszámítva – valamennyien külföldi pénzügyintézetek tulajdonában vannak, az anyabanki elvárásoknak meghatározó szerepük volt a hazai bankok Bazel II felkészülésében. Az Új Tőkeegyezmény előírja, hogy a bankcsoport szintű konszolidációnál ugyanazokat a módszereket kell használni a tőkekövetelmény számítására a bankcsoport minden egyes tagjánál, vagyis a magyar bankoknak az anyabankjaik által választott módszerek követelményeinek akkor is meg kell felelniük, ha a hazai tőkeszámításhoz egyébként esetleg egyszerűbb módszereket választanának.

Mindenesetre megkérdezett interjúalanyaink nagy része arról számolt be, hogy anyabankjuk már csak presztízs okokból is elvárja a fejlettebb módszerek alkalmazását, teljesen függetlenül attól, hogy valójában melyik módszer használatával érhetne el a hazai leánybank alacsonyabb tőkekövetelményt. Mivel pedig a hazai leányok eszközállománya általában kis súllyal esik latba csoportszinten, ezért a tulajdonosok a módszerválasztásnál a leánybankok tőkekövetelményére gyakorolt hatást is csak ennek megfelelően vették figyelembe. Így nem meglepő, hogy a magyarországi bankok közül valójában csak az OTP-nél mérlegelték igazán az egyes módszerek kiválasztásánál a döntés hatását a tőkekövetelményre is.

A banki interjúk vegyes képet mutatottak abban a tekintetben, hogy az anyabankok a módszer előírásán túl mennyire tartják kézben leányaik felkészülési folyamatát. Általában jellemző volt, hogy a működési kockázat esetében a tulajdonos „leküldte” saját modelljét, eljárásait és szoftvereit magyarországi leányához, amelynek feladata csupán ezek átvételére, adaptációjára korlátozódott. A hitelkockázatoknál már változatosabb helyzetet tapasztaltunk. Voltak olyan bankok, amelyek tulajdonosai teljes egészében a hazai gárdára bízta az IRB-módszer alkalmazásához, illetve az anyabanki adatszolgáltatáshoz szükséges rendszerek kialakítását, és ehhez segítséget sem nagyon nyújtottak. A másik végletet azok a bankok jelentették, ahol a tulajdonos csupán adatszolgáltatást követelt meg, és a magyarországi munkatársak számára nem engedett semmiféle betekintést a közpon-

ti felkészülési folyamatba (itt gyakorlatilag az anyabanki utasítások követő módon történő teljesítése zajlott).

Tapasztalataink szerint a leginkább jellemző gyakorlat azonban az volt, hogy az anyabank és leánya szorosan együttműködve végezte a felkészülést. Itt a magyarországi bankok önállósága természetesen leginkább attól függött, hogy egyes eszközcsoportjaik mennyire voltak egyáltalán alkalmasak a belső minősítésű módszer megvalósítására: ennek megfelelően, míg a nagyobb lakossági portfóliók esetében a fejlesztés és modellezés „házon belül” folyt, addig a corporate szegmens esetében a legtöbb hazai hitelintézet anyabanki modellek használatára készült (bár itt a hazai adaptáció mértéke bankonként eltérő volt).

Több banknál is beszámoltak arról, hogy Bazel II-re való felkészülés a bankcsoportjuk egyes tagjainak működésében jelentős mértékű harmonizációhoz fog vezetni. (Itt némi érdekesség talán, hogy az ilyen jellegű harmonizáció azoknál a bankoknál, ahol az anyabank súlya nem túlnyomó a leányokéhoz képest, nem jelenti feltétlenül az anyabanki központban alkalmazott módszerek „kiterjesztését”. Akadt magyarországi példa arra is, hogy a leánybank által alkalmazott egy-egy eljárás vagy rendszer vált csoportstenderddé.)

5. A nemzeti felügyelet és Bazel II

A nemzeti felügyelet szerepe a felkészülés során igen fontos, hiszen Bazel II rengeteg döntési pontot hagy a nemzeti szabályozó hatóság kompetenciájában, és a

II. pillérben ellenőrzési jogait is széleskörűen szabja meg. A *Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének* (PSZÁF) Bazel II kapcsán kifejtett tevékenységét a magyar bankok elismerték és a szervezet erőforrásaihoz képest jónak találták. Noha a PSZÁF a témában tartott néhány tájékoztatót, és – elsősorban a Bankszövetségen keresztül – folyamatosan egyeztet a szektor tagjaival, mégis számos további elvárás fogalmazódott meg vele szemben.

A bankok képviselői elsősorban két dolgot hiányoltak: egyrészt számos, Bazel II-ben megjelenő (főleg jogi értelmű) fogalom tisztázását és az új szabályozás jogi környezetének mihamarabbi kialakítását (vagy legalább az arra vonatkozó irányelvek közzétételét). Néhány interjúalanyunk itt problematikusnak érezte, hogy a PSZÁF csak részben tudott felelősséget vállalni az egyeztetés során tett ígéreteiért, mivel csak hatóság, és önálló jogalkotási joga nincs. Így a Bazel II-höz kapcsolódó törvényeket és rendeleteket nem itt, hanem – az eddigi egyeztetési folyamatból egyébként kimaradó – Pénzügyminisztériumban készítik majd elő.⁵ Néhány hatályos jogszabályt pedig – például a minősítési és értékelési alapelveket tartalmazó 14/2001. PM-rendeletet – mindenképpen át kell alakítani.

Az elvárások másik csoportja arra vonatkozott, hogy a PSZÁF minél hamarabb hozza nyilvánosságra, miként kíván majd

5 Azóta ez a probléma már megoldottnak tűnik, mivel nemrégiben felállt egy olyan nemzeti „tárcaközi” bizottság, amelyben mind a PM, mind az Igazságügyi Minisztérium, illetve a PSZÁF és az MNB is részt vesz, és amely a bázeli felkészülés törvényhozási feladatait koordinálja majd.

élni a II. pillérben meghatározott ellenőrzési jogaival, és pontosan milyen követelmények teljesítését várja el ezzel kapcsolatban. Itt az egyik legfontosabb probléma az, hogy a felügyelet milyen feltételekkel hagyja majd jóvá a külső forrásokból származó modellek használatát. Amennyiben ugyanis itt a PSZÁF komoly akadályokat gördít a bankok elé, ezzel arra kényszeríti őket, hogy a corporate portfóliókra a sztenderd módszert alkalmazzák, mivel itt a belső paraméterbecslésekhez a hazai hitelintézetek többségénél nincsen elegendő adat.

Valójában azonban az is kiderült, hogy a magyar bankok többsége nem tart túlságosan a PSZÁF szigorától, és arra számít, hogy a magyar felügyelet elfogadja azokat a módszereket, amelyeket anyabankjaik saját (vezér)felügyeletei is elfogadnak. A hazai bankoknak a csoportszintű konszolidáció miatt ugyanis mindenképpen igazodniuk kell a vezérfelügyelet követelményeihez is. Mindez – a magyar bankok várakozásai szerint – azt is jelenti, hogy a PSZÁF-nak *de facto* csupán az OTP szabályozásában lesz érdemi befolyása, hiszen a szektor más szereplői valamilyen külföldi tulajdonban vannak.

Ezek a vélemények egybevágóan azokkal a megfontolásokkal, amelyek szerint Bazel II és a CAD3 egyik vesztesei a kis országok felügyeleti hatóságai lesznek, amelyek még akkor is elveszítik befolyásukat a hazai bankszektor egy része felett, ha a hazai leányok fiókositására ténylegesen nem kerül sor.

A nemrég megszületett európai tőkedi-
rektíva alapján ráadásul úgy tűnik, hogy
interjúalanyaink számításai be is igazo-

lódta, mivel az lényegében kimondja, hogy ha az anyabanki és a leánybanki felügyeletek nem tudnak megadott feltételek mellett együttműködni, akkor a vezérfelügyelet szava a döntő.

6. A problémás területek: az adatbázis kialakítása és az ügyfélcsoportok szétválasztása

Mivel Bazel II jórészt egy adatkezelési projekt, ezért nem meglepő, hogy a bankok nagy része az adatnyilvántartással kapcsolatos nehézségeket jelölte meg a legfontosabb problémaként. Számos banknál okozott gondot, hogy korábban elhanyagolta az ügyfelekről szóló adatok megfelelő tárolását, mivel az adattömeg nagy részét úgysem használta fel semmire. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a bankok nem rendelkeztek elegendő információval ügyfeleikről: az egyes ügyfélre-ferensek valójában többé-kevésbé ismerték az adósok helyzetét, azonban ennél a „szakértői” tudásnál többre – így az adatok precíz, és központilag is könnyen visszakereshető formában való eltárolására – nem is volt szükség. Így sok adatot egymástól elkülönítve működő rendszerekben, esetleg csak az egyes fiókokban – gyakran csak papíron – tartottak nyilván. (Akadt olyan bank is például, ahol az ügyfélminősítést a Microsoft Excel programjával végezték). Problémás volt az adatok megbízhatósága és pontossága is: erre példa, hogy az egyik banknál ugyanannak a vállalati adósnak a különböző tranzakcióit – az ügyfél időközben bekövetkezett névváltoztatásai miatt – histori-

kusan akár két-három különböző néven is eltárolhatták.

Amikor a bázeli modellek felépítéséhez szükséges adatkatalógust összeállították – illet a legtöbb megkérdezett hitelintézetben már készítettek vagy szereztek be külső forrásból –, kiderülhetett az is, hogy olyan információkra is szükség lehet, amelyeket korábban a bank nem tartott nyilván. Ezért, illetve az adattisztítás fentebb említett hiányosságai miatt számos pénzintézet eleve feladta, hogy korábban gyűjtött adatait is felhasználja a bázeli paraméterek becsléséhez, és adat-nyilvántartási rendszerét átalakítva „újrakezdte” az adatgyűjtést. Ez racionális választásnak tekinthető, hiszen – az átmeneti rendelkezéseknek köszönhetően – az IRB módszer 2007-es bevezetéséhez elegendő, ha 2005-től rendelkeznek adatsorokkal. Akadtak persze olyan bankok is, amelyeknek az adat-nyilvántartási rendszerei felkészültebbek voltak, azonban itt is problémát okoztak a túlságosan fiatal termékek és portfóliók, így igazán hosszú (legalább 5 éves) idősorokkal általában ezek a hitelintézetek sem rendelkeztek. A működési kockázat esetében pedig a bankok túlnyomó részénél az események rögzítése legfeljebb csak a közelmúltban kezdődött.

Az eszközbesorolásnál – a magyarországi viszonyokat ismerve – érdekes kérdésnek tűnt, hogy a bankok mely vállalkozásokat fogják a retail kategóriába sorolni. A maximális 1 millió eurós kitettséget alapul véve ugyanis a hitellel rendelkező magyar vállalatok mintegy 95%-a kerülne ide.⁶ (Igaz, itt a szabályozás

megad egyéb, kvalitatív követelményeket is az ilyen jellegű hitelek kezelésére, az adóminősítési folyamatra vonatkozóan). A bankok erre a kérdésre gyakran nem tudtak válaszolni, de valószínűsítették, hogy legfeljebb az általuk jelenleg is kkv-nak tekintett vállalatokat sorolják a retailbe. Erre a belső szabályok egészen eltérőek voltak (2 millió euró árbevétel alatt, legfeljebb 50 millió forint hitel stb.).

A fentebb említett konkrétumokon kívül a bankoknak általánosságban is nehézséget jelent a „mozgó célpont”, vagyis a szabályozás körüli bizonytalanság, amelynek végleges megszűnése legfeljebb csak az európai tőkeirektíva módosításának elfogadásával (és az ahhoz kapcsolódó tisztázó jellegű értelmezések megszűnésével) várható.⁷

7. Modellezés

Itt el kell választanunk egymástól a retail és a corporate kategóriákat. Előbbinél a statisztikai modellezés már számos pénzintézetnél egyáltalán nem jelentett újdon-ságot, és itt az érintett bankok képesek lesznek saját adatbázisaikon PD, LGD, EAD paraméterek becslésére. A legtöbb helyen – ahol az adatminőség ezt lehetővé teszi – már folynak a modellépítés előkészületei. A poolokat általában termék-csoportonként, vagyis scorecardonként alakítják ki, de volt olyan bank is, amely csak a három retail-kategória szerint fog

6 Bethlendi-Naszódi [2003], 79. o.

7 A „mozgó célpont” kifejezés a téma kapcsán Rimaszombati Edit cikkéhez köthető. Rimaszombati [2003].

kialakítani egy-egy poolt. Hogy hány pool kerül egy-egy kategóriába, arra egyelőre kevesen válaszoltak, mert ez még a modellezés eredményének függvénye is. Volt, ahol kategóriánként 5-6 poolt jósoltak, máshol PD és LGD szerint 4×4-et.

A corporate szegmensekben már nagyobb gondot okoz a portfólióelemek alacsony száma. Néhány banknak továbbá az is nehézséget jelentett, hogy – a konzervatív hitelpolitikának köszönhetően – nem rendelkeztek elegendő nem teljesítő ügyféllel, ami pedig alapfeltétele lenne a PD, LGD, EAD becslhetőségének. Mindez meglehetősen behatárolta a bankok választási lehetőségeit a becslési módszereket illetően:⁸ a belső adatokon alapuló historikus becslést az adathiány – leszámítva az OTP-t – eleve kizárta.

A bankok többsége így inkább külső, általában az anyabanki adatbázison kialakított modellek átvételét tervezte. Ezeknek a modelleknek a magyarországi környezethez való adaptálása – a PSZÁF fentebb taglalt jóváhagyási követelményein is túl – okozott nehézségeket: volt olyan bank, amely arról panaszkodott, hogy a tulajdonosától átvett minősítési rendszer két-három kategóriával „aláminősíti” a magyar ügyfeleket, mint amit a valós kockázatuk indokolna, egy másik banknál viszont – éppen ellenkezőleg – arról számoltak be, hogy az anyabanki modell nem elég szigorú. A modelleknél néhány input-adatot szintén ki kellett cserélni, mert azok

a magyar ügyfelek esetében nem bírtak elegendő információ tartalommal.

Interjúalanyaink többsége elutasította azt a korábban a PSZÁF által felvetett ötletet, hogy hozzanak létre egy olyan közös magyarországi adós-nyilvántartási adatbázist, amelyben az egyes ügyfeladatokat anonim módon – tehát a banktitkokat nem sértve – tárolnák el, és így erre a sokaságra már megfelelően lehetne becsülni a paramétereket. Az elutasításnak több oka is volt: a többség alapvetően nem bízott egy ilyen rendszer működőképességében, vagy valószínűsítette, hogy anyabankja úgysem engedélyezné a részvételt. Volt néhány bank, amelyik nem zárkózott el eleve a közös adatbázis gondolatától, azonban annak megvalósításában ők sem vállaltak volna aktív szerepet.

Néhány, főleg a német és osztrák tulajdonban lévő hitelintézet arról számolt be, hogy tulajdonosuk tervezi kelet-közép-európai leányvállalatainak egyes portfólióiból közös adatpool létrehozását, noha az erre vonatkozó elképzelések még korántsem tekinthetőek véglegesnek. Bár ez a megoldás kiküszöbölné az adathiányt, az érintett magyar bankok – a cseh, lengyel, magyar stb. ügyfelek különbözőségére hivatkozva – egyelőre idegenkedtek ettől.

Természetesen a bankok többségénél egyelőre a PD becslése kapta az elsődleges prioritást, hiszen ez a nem-retail portfólióknál már elegendő az alap IRB bevezetéséhez. A legtöbb banknál azonban – még azoknál is, ahol nincsen kitűzve konkrét határidő a fejlett módszer bevezetésére – megkezdték az előkészületeket az

⁸ Bázis II alapvetően három becslési módszert engedélyez: belső historikus, külső modellen alapuló, illetve belső statisztikai modellen alapuló.

LGD és EAD modellezéséhez is (behajtási rendszer átalakítása stb.).

Abban, hogy a bankok főleg az adatbázis-, illetve modellépítéssel kapcsolatos nehézségeket jelölték meg a felkészülés legproblematikusabb területeként, nagyban közrejátszhatott az is, hogy többségük a felkészülési folyamatnak egyelőre ennél a fázisánál tart, további problémák (köztük a legfontosabb, a paramétermérések visszatesztelése) majd csak a későbbiekben merülhetnek fel. Így a ciklikus hatásainak a becslések során való figyelembevételével, a stressz-teszteléssel a megkérdezett hitelintézetek többsége még egyáltalán nem foglalkozott.

8. A kockázatkezelési egység helyzete

Az interjúalanyaink többsége arra számított, hogy bankjában Bazel II hatására – amennyiben ez korábban még nem történt meg – nő a kockázatkezelési egység súlya. Akadt is példa olyan bankra, ahol pontosan az új tőkeszabályozásra való felkészülés részeként kiemelték a kockázatkezelő egységet a korábbi szervezeti struktúrából, és közvetlenül a felsővezetés alá helyezték át. Itt az osztály létszámában és költségvetését tekintve egyaránt nőtt. A modellek megbízhatóságának ellenőrzéséhez szükséges eljárásokat, szervezeti kereteket egyelőre a legtöbb helyen még nem dolgozták ki, itt csak annyi látszik, hogy a jelenlegi tervek szerint a bankok túlnyomó részénél a kockázatkezelési modellek ellenőrzése nem kerül különálló szervezeti egységhez.

II. VÁRAKOZÁSOK ÉS HATÁSOK

A magyar bankok várákozásai szerint Bazel II inkább csak a hitelintézetek belső működésére gyakorol befolyást, az új szabályozás külvilág által is érzékelhető hatásai csak rendkívül közvetettek maradhatnak.

1. A tőkekövetelmény változása

Interjúalanyaink többsége egyelőre még meglehetősen bizonytalan volt az új szabályozásnak bankja tőkekövetelményére gyakorolt hatásával kapcsolatban. Noha a QIS3 harmadik hatástanulmány azt mutatja,⁹ hogy a hazai hitelintézeteknek – legalábbis annak a nyolcnak, amely részt vett a felmérésben – enyhén, mintegy 10%-kal növekedne a tőkekövetelménye, ennél a felmérésnél még a sztenderd módszer alapján végezték a számításokat. Az interjújuk során mi a csökkenésre, illetve növekedésre egyaránt kaptunk tippeket, bár a többség (9 megkérdezett) inkább bankja tőkekövetelményének emelkedését tartotta valószínűnek.

Mindazonáltal a magyar bankok számára nem létkérdés a tőkekövetelmény változása: mivel tőkearányos nyereségük egyelőre jócskán anyabankjaiké fölött van, ezért „puha tőkekorláttal” rendelkeznek, vagyis megkapják a szükséges saját tőkét tulajdonosaiktól – legalábbis megkérdezett interjúalanyaink szinte valamennyien kizárhatónak tartották, hogy bankjuk növekedésének a jövőben a tőkehiány szabjon gátat. Ugyanebből az okból

9 PSZÁF [2003].

nem találták komoly problémának a tőkekövetelmény esetlegesen megnövekvő volatilitását sem. Fontos azonban itt hangsúlyozni, hogy ez alapvetően kockázatkezelői álláspont volt, és így a bankok felsővezetésének – amelynek pontosan a ROE-célokra is figyelemmel kell lennie – valószínűleg eltérő lett volna a véleménye a saját tőke fontosságáról. Mindazonáltal azt interjúalanyaink is elismerték, hogy az IRB-módszer alkalmazásával a kitétségekről rendelkezésre álló pontosabb adatok valamilyen módon beépülnek az anya és leánya közötti, a tőkéért folyó alkumechanizmusokba.

Egyetlen magyarországi bank van, amelynek nem áll rendelkezésére a fentiekhez hasonlóan „korlátlanul” saját tőke: az OTP. Nem véletlen, hogy ennél a banknál a tőkeszámítási módszerek kiválasztásánál mindennél nagyobb hangsúly helyeződik – a presztízsszemponatokkal szemben – a tőkekövetelményre gyakorolt hatásra.

2. Üzletpolitika, verseny és egyéb hatások

Bázel II hatásait nem csupán a tőkekövetelmény szempontjából érdemes megvizsgálnunk. Az átalakított kockázatkezelés és a szabályozói tőke kiszámításához használt eljárások ugyanis új információk birtokába juttatják a bankokat, melyek a hitelezési folyamatban, az ügyfélkapcsolatok kezelésében, valamint az egyes banki szervezeti egységek teljesítményének értékelésében felhasználhatják azokat.

Valamennyi banknál úgy nyilatkoztak, hogy az IRB-modellből nyert adatokat fel-

fogják használni az üzleti kalkulációkban, így például az árazásban is (ezt egyébként Bázel II meg is követeli). Ez hátrányosan érintheti azokat az ügyfeleket, amelyeknél a kifinomultabb módszerek a jelenlegieknél nagyobb kockázatot jeleznek, mert a bank rájuk terhelheti mind a nagyobb kamatfelárat, mind a megnövekvő tőkekövetelményből származó terheit. Ez a hatás azonban semmiképpen sem lehet közvetlen, mert egyéb üzleti szempontok, illetve a bankok közötti verseny is erős befolyással vannak rá.¹⁰

Néhányan lehetségesnek tartották, hogy a bankok megpróbálnak elmozdulni majd az alacsonyabb tőkekövetelményű ügyfelek irányába, ahol így ennek hatására erősödik a verseny. Ilyesmire volt is példa az amerikai bankoknál az első tőkeegyezmény bevezetésekor.¹¹ Mások viszont annak az álláspontnak adtak hangot, hogy mivel a piaci részesedés növelése/megtartása önmagában is fontos, így a bankok nem fognak „kivonulni” a növekvő tőkekövetelményű adósszegmensekből sem. Általában azonban a megkérdezetteknek az volt a véleményük, hogy a banki üzletpolitika és az ágazati verseny annál sokkal több tényezőnek a függvénye, hogy pusztán Bázel II megjelenése átütő erejű változásokat hozzon ezen a

10 Köztudott például, hogy a hazai bankszektor bizonyos, főleg lakossági ügyfélszegmenseiben a kamatfelárat jóval az ügyfelek kockázata által indokoltak felett vannak, itt tehát a spreadek el tudnak viselni magasabb kockázati szintet is nominális emelkedés nélkül. Tehát még az sem állapítható meg egyértelműen, hogy Bázel II a kockázatosabb adósok számára rövid távon feltétlen effektív kamatnövekedést jelentene.

11 Kohn [1998], 526. o.

területen. Az is kiderült azonban, hogy a bankok nagy része egyelőre nem igazán foglalkozott ezzel a kérdéssel.

Interjúalanyaink nem tartották valószínűnek azt sem, hogy az ügyfelek bármit is érzékelnének majd az új szabályozás megjelenéséből. Így Bazel II bizonyosan nem ró majd *számottevően* nagyobb adat-szolgáltatási terhet az ügyfelekre, illetve nem fogja megváltoztatni a hitelintézetek biztosítékokkal kapcsolatos politikáját sem. A szabályozás hiába ismeri el ugyanis a biztosítékok szélesebb körét a tőkeszámításban, ezeket a biztosítékokat a bankok – ahol tudták – már eddig is igénybe vették.

Arra a kérdésre, hogy Bazel II nem segíti-e még jobban elő a hazai bankok esetleges fiókosítását a külföldi tulajdonosok által, a legtöbb bank nemleges választ adott. Bár a fiókosodást reális lehetőségként értékelték, de ez szintén sok más egyéb tényezőtől, nem csak az új tőkeegyezménytől függhet.

A II. pillér által kibővített felügyeleti hatáskört a bankok többsége szintén nem tekintette valós fenyegetésnek: egyrészt az anyabanki vezérfelügyeletek fentebb már említett szerepe miatt, másrészt mivel a PSZÁF-ot jelenlegi állapotában nem tartották elegendően kompetensnek arra, hogy érdemben átlássa az egyre szofisztikáltabbá váló banki kockázatkezelési rendszereket, és így megalapozottan élni tudjon – a hiányosságok esetén plusz tőke kiszabását is megengedő – jogköreivel.

Ugyancsak nem tartotta aggályosnak interjúalanyaink túlnyomó többsége a III. pillér által megkövetelt nyilvánosságra

hozatali követelményeket sem, bár voltak olyan vélemények, amelyek az így kiadott közlemények laikusok általi félreértését potenciális veszélyforrásként értékelték. Érdekes volt azonban, hogy a megkérdezettek közül a többség egyáltalán nem várja a III. pillértől a transzparencia növekedését: az IRB módszer folyamatai ugyanis elegendően bonyolulttá teszik a kockázatkezelést ahhoz, hogy az előírt közzétételi követelmények arról tiszta képet adhassanak.

ZÁRSZÓ

A hazai hitelintézeteknek az Új Tőkeegyezményre való felkészülését vizsgáló banki interjúknak több tanulsága volt. Mint azt korábban is tudhattuk, a legtöbb hazai hitelintézetnél gőzerővel folyik a felkészülés az új tőkeszámítási módszerekre, noha nagy különbségek tapasztalhatók az egyes bankok között az indulási alapokat, illetve a felkészülés ütemezését és formáját illetően.

Az előkészületek jelenlegi fázisában a legnagyobb problémának a bankok az adat-nyilvántartási rendszerek hiányosságait, illetve az egyes eszközcsoportokban – főleg a vállalati szegmensben – tapasztalható adathiányt érezték.

Az adat-nyilvántartási rendszerek fejlesztése alapvetően informatikai probléma. Ezért az ezzel kapcsolatos feladatok kevésbé koncepcionálisak, mint inkább technikai és szervezési jellegűek. Az informatikai fejlesztések mindazonáltal jelentős erőforrásokat kötnek le, és a megkérdezett bankoknál ezek teszik ki a Bazel II költségvetések túlnyomó részét.

Az adathiány ennél már komolyabb nehézségnek tűnik: ez ugyanis néhány esz-
közcsoportban szinte lehetetlenné teszi
Bázel II igazi lényegét, vagyis a kockáza-
tok, várható veszteségek belső modellezé-
sét. Az adathiányból fakadó nehézségeket
a legtöbb bank várhatóan tulajdonosi se-
gítséggel oldja majd meg, azonban kérdé-
ses lehet, hogy az anyabanki vagy cso-
portszintű adatbázisokon fejlesztett sta-
tisztikai modellek mennyire lesznek hasz-
nálhatók a hazai portfóliókra. Ráadásul itt
a PSZÁF jóváhagyása is kétséges lehet.

Noha az új tőkeszabályozás által ösz-
tönzött fejlettebb kockázatkezelési rend-
szerek számos eredménye elvileg befo-
lyásolhatja a bank értékesítési és üzletpo-

litikáját (árazás, teljesítményértékelés),
megkérdozett interjúalanyaink többsége
nem várt nagy és látványos hatásokat
ezen a területen Bázel II-től. Az Új Tőke-
egyezmény ugyanis csak egy a bankokra
ható számos környezeti tényező közül, és
talán nem is a legerősebb.

Mindent összefoglalva tehát Bázel II
kapcsán a hazai hitelintézetekről a követ-
kezők állapíthatók meg: az új tőkeszabá-
lyozás néhány területen komoly változást,
szemléletváltást okoz majd a magyar
bankszektorban, ezek a folyamatok azon-
ban a háttérben maradnak, és belőlük a
külvilág – legalábbis rövid távon – nem
fog sokat érzékelni.

IRODALOM

RIMASZOMBATI EDIT [2003]: Bázel II – Bankok mond-
ják: Mozgó célpont(ban), *Bank és Tőzsde*. június;
25–31. o.

SZÓKE MAGDOLNA [2004]: Egyezmény helyett javas-
latok, *Bank és Tőzsde*. január; 21–23. o.

VADÁSZI ZSUZSANNA [2003]: Direktívatervezet har-
madszor, *Bank és Tőzsde*. július; 20–22. o.

KOHN, MEIR [1998]: Bank és pénzügyek, pénzügyi pi-
acok, *Osiris*, 17.5. fejt., 523–531. o.

BETHLENDI ANDRÁS – NASZÓDI ANNA [2003]: A kis- és
középvállalkozások preferált kezelésének hazai re-
lációi, MNB Műhelytanulmányok (27). október

A PSZÁF Bázel II dokumentumai (elérhető a szer-
vezet honlapján: <http://www.pszaf.hu/magyar/fm1.asp?cont=bazel2/bazel.htm>):

- Az új tőkemegfelelési szabályozással kapcsolatos felkészülésre vonatkozó kérdőívre beérkezett válas-
zok feldolgozása, 2004. április
- A magyar országtanulmány (QIS3) eredményei,
2003. június

A BCBS dokumentumai (elérhető: <http://www.bis.org/bcbs/>):

- The New Basel Capital Accord, Third Consultative Document *Basel Committee on Banking Supervision*, April 2003
- International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards – A Revised Framework, *Basel Committee on Banking Supervision*, June 2004

Az Európai Bizottság (European Commission/DG Internal Market) dokumentumai (elérhető: http://europa.eu.int/comm/internal_market/reg-capital/):

- Review of capital requirements for banks and investment firms – commission services third CONSULTATION PAPER, 1. July 2003
- Proposal for DIRECTIVES OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL – Re-casting Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions and Council Directive 93/6/EEC of 15 March 1993 on the capital adequacy of investment firms and credit institutions, 14. July 2004, COM(2004) 486 final